

РИМА ЯК ЗАСІБ МІЖКУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ

**Рагойша Вячаслаў. Вочы ў вочы, мыслі ў мыслі:
кніга перакладной паэзіі. – Мінск: Кнігазбор,
2013. – 296 с.**

М. Йогансен у трактаті “Елементарні закони версифікації (віршування)” (1921) стверджував: “...Не женіться за своїм планом, а віддавайтесь хвилі почуття, і вона проведе Вас у Рим істини” [3, 534]. Своєрідно, що наведене судження почасти стосувалося добору рим. Справді, співвідношення слів, близьких за звучанням, так чи так гармонізує саму дійсність, яку змальовує поет. Суголосся забезпечують найширше, хоча й найбільш ігрове пізнання світу. Тож рима становить “дорогу” до “Риму істини” і для автора, і для читача.

У вирізненому сенсі книжка В. Рагойші видається свідченням того, наскільки істотно віршування може сприяти означенню “позатекстових” вимірів. Очевидно, якщо переклад – спроба міжкультурного полілогу, то поетичний переклад первісно підпорядковується певному комунікаційному ідеалові. Відтворення ритму і співзвуч виявляється еталоном для подальшої взаємодії між мовами, світоглядами та побутом кількох народів. З огляду на це відомий білоруський письменник, науковець, професор Білоруського державного університету на сторінках нової збірки витворює власну – літературоцентричну – мапу. Майже як в еллінську античну добу, мешканці окресленої дійсності спілкуються віршами. Ніби як викличний дисонанс із сучасністю, головним аргументом дипломатії тут є рима. До того ж кожен “громадянин” “поетичної республіки” живе зі своїм перекладачем, як у білоруській приказці: “*вочы ў вочы, мыслі ў мыслі*” [6, 11].

Містка передмова сама собою є феноменом. На кількох сторінках автор спромігся й викласти свої пріоритети, і здійснити віртуозний екскурс у перекладознавство (огляд концепцій М. Богдановича, Якуба Коласа, Янки Купали, А. Поповича, М. Рильського, В. Радчука та ін.). Як переконує В. Рагойша, адекватність перекладу полягає в естетичній повноцінності [6, 10]. Іще чіткіше цю думку озвучено на презентації книжки в Мінську 25 жовтня 2013 р.: основне в перекладі – збереження поетичності.

Задля досягнення такої мети В. Рагойша виявив хист не лише перекладача, а й вимогливого упорядника: білоруський читач має змогу ознайомитися із численними взірцями боснійської, грузинської, казахської, литовської, сербської, словацької, української, хорватської поезії. У доборі творів простежується кілька критеріїв – функціональний, нормативний і власне тематичний. Стосовно першого з них В. Рагойша прагнув підготувати оригінальну “міні-хрестоматію” для школярів і студентів, котрі вивчають курси літератур близького зарубіжжя. Слід принагідно зазначити, що сам В. Рагойша належить до натхненників інституціоналізації таких дисциплін у Білорусі.

Нормативний критерій полягає у прагненні відобразити тенденції в розбудові канону певної словесності. Приміром, до книжки вміщено вірші, які вияскравлюють іпостась В. Сосюри – автора експресивних громадянських творів, донедавна маловідомих навіть в Україні (уривки з поем “Розстріляне безсмертя”, “Мазепа”), хоча пропонуються й де в чому незвичні погляди на конкретного літератора: скажімо, Р. Лубківський постає в’їдливим іроністом і сатириком.

Під власне тематичний критерій підпадають поезії, присвячені Білорусі. Імовірно, у такому ракурсі перекладачеві вдається відкрити чимало нових імен. Зокрема, ліричний суб’єкт одного з віршів піднесено відгукується про Брест:

“Гэты горад я ў сэрцы сваім берагу, // Я дагэтуль забыць пра яго не магу. // Помню, як баранілі мы родныя сцены, // Як па ворагу цэліўся я з трыснягу” (“Брэст” [6, 144]). Такі спогад виклав казахський поет С. Сяітов, учасник бойових дій на території Білорусі під час Другої світової війни. Утім завдяки емоційно насиченому перекладові виникає своєрідний “ефект автентичності”: Брестські “рідні стіни” видаються образом, котрий міг би бути притаманним саме білоруському митцеві. У результаті збірка “Вочы ў вочы, мыслі ў мыслі” виконує важливу роль у мистецькому утвердженні білоруського тексту – феномену, який із позицій теоретичного пізнання вже висвітлювали Н. Блищ, Ю. Нікітіна і В. Стадник, Н. Пазняк, А. Шульман та ін.

Понад дві третини книжки охоплюють інтерпретації україномовних творів, адже В. Рагойша – один із найактивніших українців у Білорусі, а також досвідчений теоретик перекладу зі споріднених мов. Він зосередився на добірках двадцяти поетів – від романтиків М. Шашкевича, Т. Шевченка і Ю. Федьковича до завжди модерного М. Рябчука, якого нині більшою мірою прийнято пов’язувати з публіцистикою та прозою. Літературний “Рим істини” відкривається через рими (чи значущу відсутність суголось) у віршах традиціоналістів, скажімо, О. Ющенка, і прибічників експерименту, серед котрих молодий П. Тичина, Б.-І. Антонич, І. Драч, М. Вінграновський. Пильна увага до авторів із України позначилася й на композиції видання: лірику та коротку ліро-епіку більшості митців поряд із доробками інонаціональних письменників уміщено до розділу “Зі світової поезії” (“З сусветнай паэзіі”), другий розділ збірки – “Лісова пісня” (“Лясная песня”) – відведено єдиному твору – ідеться про драму-феєрію Лесі Українки.

Така структура видання не може не викликати вдячної реакції з боку української громадськості. Хочеться сподіватися, що книжка В. Рагойші стане черговим заохоченням вітчизняних письменників до динамічнішого перекладання білоруської літератури, 2013 р. виникли успішні зразки співпраці, передусім проект В. Даниленка – Б. П’ятровича на рівні “Української літературної газети” й журналу

“Дзеяслоў” зі взаємного обміну творами сучасної літератури. Солідне місце посідають переклади з української поезії (вірші Ю. Андруховича, В. Герасим’юка, С. Жадана, О. Лишеги) й у новій збірці ще одного яскравого білоруського митця – А. Хадановича [12].

Кілька особливостей перекладацької техніки В. Рагойші заслуговують на спеціальний коментар. Показово, що знаний автор узгоджує, “синхронізує” інтерпретовані твори з горизонтом сподівання білоруського читача: приміром, у стилістиці віршів В. Симоненка й Б. Олійника в його подачі можна відчутти розкутість вислову, властиву М. Танку. Урбаністика Б.-І. Антонича спонукає цільову аудиторію до пошуку художніх відповідностей у білоруському модернізмі. Як варто припустити у зв’язку з цим поетом, декотрі нюанси в перекладі зумовлені також “словником”, закріпленим за певним стилем у літературі Білорусі. Справді, в оригіналі Антоничевого вірша-пейзажу зауважено: “Північ чорна, наче вугіль, / ходить тінь по площі Юра, / в’ються обручами смуги / на блискучих, сірих мурах” (“Ніч на площі Юра” [1, 149]). В. Рагойша інтерпретує зачинову строфу так: “Поўнач чорная, што вугаль, / ходзяць цені плячам Юра, / то хаваюцца за вугал, / то караскаюцца мурам” (“Ноч на пляцы Юра” [6, 49]). Образ смуг-обручів замовчується, але вирізнений локус рогу / перехрестя не здається випадковим: він, зокрема, акцентується в циклі М. Богдановича “Места”. На початку білоруський письменник зазначає, що “звярнуў калісь Пегас на вулкі / З прывольных палявых дарог” (“Уступ” [2, 56]). Далі, змальовуючи жвавві віленські вулиці, ліричний суб’єкт задіює антитезу: “А завернеш ў завулак – ён цесны, крывы” (“Вулкі Вільні зіяюць і гулка грывяць!..” [2, 57]).

В. Рагойша взагалі схильний деталізувати простір, змодельований у тексті-джерелі. Прикметним свідченням цього слугує переклад четвертого розділу з поеми Т. Шевченка “Царі”. Як відомо, згаданий епізод досі зберігає чимало запитань. Більшість із них стосується литовського чи, радше, “литвинського” міфу, котрий окреслює романтик. На думку С. Росовецького, Т. Шевченко зумисне переробив сюжет

із “Повісті временних літ” про одруження князя Володимира Святославича з полоцькою княжною Рогнідою. На відміну від літопису в поемі супротивником монарха виявляється не брат Ярополк, а неназваний “із Лівти князь-жених” [9, 280; 13, 85]. Очевидно, у версії Рагойші завдяки такій непроясненості виникає свій головний герой – Полоцьк і в цілому білорусько-литовське пограниччя. Перекладач прагне найретельніше зафіксувати локуси середньовічного міста. Тож, якщо Т. Шевченко здебільшого маркує універсальні риси художнього світу, В. Рагойшу приваблює розгортання низки істотних образів. Так, в оригіналі Рогволод “по двору тихо похожає” [13, 85]. У білоруськомовному тлумаченні полоцький правитель “дзядзінцам ціха пахаджає” [6, 15]. Завдяки здійсненій конкретизації природно збагачується не лише іконічна (багатовимірний локус замку), а й звукова структура перекладу (алітерація звуків [д] і [ц]). Наприкінці поет-романтик змальовує, як нападники “прийшли, і город обступили // Кругом, і город запалили” [13, 86]. В. Рагойша коректно уточнює: “Прийшли і міста аблажылі, // Пасад, прадмесце падпалілі” [6, 16]. У результаті поселення прописується скрупульозніше, суголосно з відтворюваною епохою, що не суперечить першоджерелу.

Вельми органічною видається інтерпретація творів, заснованих на експерименті з формою. Показово, що в подачах віршів П. Тичини не втрачаються впізнавані okazіоналізми. Справді, цілком у річищі оригіналу: “арфамі, арфамі – // Залатымі, маладымі абазваліся гаі // Самазвоннымі” (“Арфамі, арфамі...”; пор.: [6, 31; 7, 36]). Почуття ліричного суб’єкта до сестри легендарної “панни Інни” (“О, панно Інно...”) збагатили, на нашу думку, суттєвіше: в оригіналі персонаж любив дівчину “злотоцінно” [7, 48], а у вишуканому перекладі – “сонцапынна” (“О панна Інна...” [6, 34]). Не можна оминати також трактування поезії Б.-І. Антонича “Осінь”. Цей вірш, у котрому гра сенсів і звуків доповнюється варіюванням графічних контурів тексту, є викликом для будь-кого з перекладачів. В. Рагойша осмислив твір виважено й водночас азартно. У другій строфі тексту-джерела зазначено: “Паліться під захід сонця

неба палуба, // от отара в отаві, // сизі мряки сиваві, // в яслах яру ясны ястер ятрыць яструба” [1, 65]. Перекладач так зобразив цей краєвид: “Паліцца пад захад сонца неба палуба, // там атара ў атаве, // тонкі туман на ставе, // у яслях яру яршысты янот ятрыць ястраба” (“Восень” [6, 48]). Хоч інтерпретатор почасти ускладнив образність вірша, але цілком витримав бездоганний фонічний лад та іскрометність Антоничевого вислову.

Абсолютний слух у простеженні авторської інтонації – іще один секрет В. Рагойші. Зокрема, у циклі М. Рильського “Таємниця осіннього листа” перекладач тонко відтворив настроєвість “я”-поета: ідеться про балансування книжної патетики та іронії, притаманне “неокласикові”. У першому з віршів письменник наголошує: “Нехай ботаніки розв’язують питання // Про різнобарвний лист у пору опадання” [8, 13]. Інтерпретатор будує допустове речення трохи інакше: “Няхай батанікі мудруюць над пытаннем” (“Таємниця асенняга лісця” [6, 35]). Тобто науковці постають вузькими спеціалістами – мудрагелями, “ботанікамі” у сленговому розумінні. Саме така легка насмішка наявна й у оригіналі.

Цікава й перекладачева оцінка текстологічної специфіки творів. Зокрема, “Львівська елегія” Б.-І. Антонича складається із трьох строф. Якщо початковою та завершальною частинами є катрени, то друга строфа містить лише два повні рядки й недописаний третій. В. Рагойша намагається полегшити сприйняття цього вірша, за емоційністю відмінного від багатьох Антоничевих міських поезій. Як наслідок, перекладач пропонує строфічну інверсію (катрен + катрен + дистих; у книжці, щоправда, наведені без міжстрофічних інтервалів) й опускає незакінчений рядок. Елегія набуває більшої стрункості й логічності у викладі роздумів ліричного суб’єкта. “Білоруськомовний Антонич” спершу констатує: “Зноўка мяне зачаруе // і зноў галаву мне закружыць // подых вясны малады – // лепшымі лекамі ўсіх”. Дворядкове зауваження постає закономірним пуантом – висновком із наведеного уривку: “Дзень крышталёва-празрысты, // а ранак пакуль заімглены. // Каб і хацеў бы, //

не можаш жыццю слаць праклёны” (“Львоўская элегія” [6, 50]).

Популяризація “Лісової пісні” Лесі Українки в Білорусі мае виняткове значення. Сторінки біографії письменниці, пов’язані із цією країною, досі зберігають інтерес для дослідників (пор.: [4]). Важить і вписаність масштабного твору в культурний простір, спільний для білорусів та українців: території Волині й Полісся, зображені у драмі, становлять українсько-білоруське пограниччя. Очевидно, В. Рагойша виконував переклад із огляду на таку закономірність. У результаті інтерпретатор спромігся успішно зберегти зміст першоджерела, показавши обмеженість кількох популярних перекладознавчих концепцій. Зокрема, у білоруськомовній подачі феєрії діють ті ж фольклорні фантастичні персонажі, що й в оригіналі: “Пацярчаты” (Потерчата), “Вадзянік” (Водяник), “Лесавік” (Лісовик), “Маўка” (Мавка), “Зпыдні” (Злидні) та ін. (пор.: [6, 150–151; 11, 80]). Тож спрямованість на унаочнення культурного пограниччя дає перекладачеві змогу уникнути тенденцій як до одомашнення (див.: [5, 11]), так і до очуження [5, 12] осмислюваного тексту. Безперечно, розглянутий випадок не применшує проблеми, що полягає

в доборі адекватних відповідників для назв, уживаних у народній словесності. Далеко не завжди перекладачам доводиться трактувати певний твір у рамках пограниччя, питомого для нього. Питання про точність окреслення міфологічних істот у “Лісовій пісні” Лесі Українки нині абсолюто слушно порушується на матеріалі англomовної публікації драми-феєрії [див.: 10]. Отже, досвід В. Рагойші спонукає до подальших теоретичних і практичних шукань.

Книжку завершує стаття Д. Павличка, наведена замість післямови, а також бібліографічний покажчик перекладів В. Рагойші. Останній зі згаданих матеріалів засвідчує: давно на часі вихід іще кількох ґрунтовних збірок автора, до них могла б увійти не лише художня проза (І. Андрича, Є. Вітліна, Р. Іванчука, М. Коцюбинського, В. Стефаніка, І. Франка), а й есеїстика (Ю. Андруховича, Т. Лучука, Я. Мельника та ін.) в інтерпретації білоруської мовою. Утім немає сумнівів: незалежно від типу письма, з яким доводиться працювати, В. Рагойша-перекладач постійно віднаходить у полілозі культур оригінальні багаті повні рими й заохочує до цього ж своїх читачів.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Антонич Б. І.* Повне збір. тв. / Передм. М. Ільницького; упорядкув. і комент. Д. Ільницького. – Львів: Літопис, 2009. – 968 с.
2. *Багдановіч М.* Інтымны дзённік: Выбр. тв. / Уклад. Ул. Сіўчыкаў; праім. Р. Барадуліна. – Мінск: Радыёла-плюс, 2006. – 528 с.
3. *Йогансен М.* Вибр. твори / Упорядкув., передм. Р. Мельникова. – К.: Смолоскип, 2009. – 768 с. – (Розстріляне Відродження).
4. *Кабржыцкая Т.* Леся Українка і Беларусь: духоўнасць і трагедыя // VII Міжнародний конгрес українців: Літературознавство: 36. наук. статей / Гол. ред. Г. Скрипник. – К.: [ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАНУ], 2012. – С. 141-150.
5. *Кам’янець А., Некряч Т.* Інтертекстуальна іронія і переклад. – К.: Видавець В. Карпенко, 2010. – 176 с.
6. *Рагойша В.* Вочы ў вочы, мыслі ў мыслі: кніга перакладной паэзіі. – Мінск: Кнігазбор, 2013. – 296 с.
7. *Ранні збірки поезії Павла Тичини* / Пер. англ. мовою, передм. від перекладача і прим. М. Найдана; передм. В. Неборака. – Львів: Літопис, 2000. – 432 с.
8. *Рильський М.* Лірика / Передм. І. Драча. – К.: Київ. правда, 2005. – 240 с.
9. *Росовецький С.* Тарас Шевченко і фольклор. – К.: Вид-во Київ. ун-ту, 2011. – 415 с.
10. *Саволоцька А., Поворознюк Р.* Пантеон міфологічних створінь у драмі-феєрії “Лісова пісня”: (на матеріалі перекладу Персівала Канді) // *Слов’янська фантастика*: 36. наук. праць. – К.: Київ. ун-т, 2012. – С. 188-198.
11. *Українка Л.* Твори [у 4 т.]. – К.: Дніпро, 1981–1982. – Т. 3: Драматичні твори, 1982. – 432 с.
12. *Хадановіч А.* Разам з пылам: калекцыя перакладаў. – Мінск: Кнігазбор, 2013. – 200 с.
13. *Шевченко Т.* Повне збір. тв.: У 12 т. – К.: Наук. думка, 2003. – Т. 2. – 784 с.

Отримано 7 листопада 2013 р.

В’ячеслав Левицький
м. Київ

